

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Németh László:

Emelkedő nemzet¹

Amikor tizenhárom évvel ezelőtt a második szárszói konferencián utolszor találkoztam a fiatal magyar értelmiség színe-javával, s tudva, hogy tán sohasem szólhatok többé hozzá, végigtekinttem az akkor lezáródott koron, figyelmeztettem őket, ne higgyék el, hogy ez a két magyar évtized, az azóta annyit emlegetett Horthy-korszak nemzeti szempontból olyan meddő és gyatra volt, mint a rendszer, amely nevét adta.

Az igaz, hogy a Tanácsköztársaság bukását követő ellenforradalom elsikkasztotta a magyar forradalmat a Habsburg császár nélkül, de súlyosabb formában a Habsburg-Magyarország maradványait restaurálta. A magyar nyelvet törő tengerésztsízt a kormányzói székben jelképe volt annak, ami történt. Egy kis képességű, anakronizmust jelentő réteg kormányozta az országot. Ennek a rétegnek azonban volt egy előnye, más későbbi, szintén kisszerű és szintén anakronizmust jelentő rétegekkel szemben, hogy nem volt túlságosan népes, s miután egy kicsit megszíta magát, nem avatkozott túlságosan mélyen az életbe, sőt bizonyos büntudat is fejlődött ki benne, s a magyar társadalom fejlődését ha nem is segítette elő, de akadályozni is csak kismértékben tudta.

S épp ez az ellentét, a reformokra képtelen maradi vezető réteg s alatta a maga életéhez bátor-ságot kapó társadalom döbbsentett rá engem, előbb halk remény, aztán a bizonyosság formájában, hogy a magyar a rend ellenére, amelybe beleszorították, emelkedő nemzet. Ez annál feltűnőbb volt, mert ugyanebben az időben Európának több nagy népe – Nyugaton s Keleten – növejléte s új technizálódása ellenére a hanyatlás jeleit kezdte mutatni.

Az emelkedés főképp szellemi és gazdasági téren volt szembeszökő. Mindig nagy hovágygyal néztünk a reformkorra, a szabadságharcot megelőző évtizedekre; az igazság azonban az, hogy akkor közel sem volt annyi nagy írója, művésze, muzsikusa, tudósa ennek a nemzetnek, mint a joggal megbélyegzett Horthy-rezim alatt. Két nagy nemzedék dolgozott egymás mellett, a viszonylagos szabadságot a lényeges kimondására, az elviselhető korlátozást a plasztikus tömörítésre használva ki. A magyar zene ebben az időben emelte a világ fölé az első kultúrhistoriai jelentőségű magyar nevet, a Bartókét, s az ismeretlen nyelvbe zárt magyar irodalom ekkor támasztott reményt, hogy ugyanezt megismétli.

De csaknem ugyanilyen volt a haladás gazdasági téren, ahol pedig az állam tehetetlensége szinte teljesen megakadályozta a nagyobb méretű kezdeményezést. Különösen a kisemberek bizonyították be, hogy a magyar gazdaságilag is tehetséges nép. A halogatott földreform ellenére százazrek szakítottak le maguknak egy darabka földet, melybe szorgalmuk beleölthették, jól gazdálkodó kisbirtokok, kertek ezrei lepték el az országot, s nem véletlen, hogy ebben az időben merült fel Kert-Magyarország terve, a szövetkezett minőségi gazdaságokból fölépített, okosan iparosított, kertész színvonalon álló gazdáktól megművelt magyar föld látomása. Ezzel egy időben az ipari munkásság szakképzettsége is nőtt; a főváros körüli kertvárosokat részben az ő házaeskái népesítették be, s nem volt vad álom többé a másik gondolat: az értelmiségi színvonalra emelkedő munkás és paraszt nép s a néphez szító értelmiség testvérisülése egy értelmiségi társadalomban.

Ahhoz, hogy a nemzet emelkedésében igazán bízni tudjak, egy hiányzott: a nemzet erkölcsi és politikai érzék dolgában nem állt olyan magasan, mint szellemiekben. Szinte a legele-

¹ Németh László írása az Irodalmi Újság 1956. november 2-i számában jelent meg. (A Szerk.)

mibb összetartás is hiányzott: az elért vívmányokat, félő volt, könnyű lesz kicsikarni a kezéből. A megszálló német csapatok rendőrei mondták, hogy egy országban sem kaptak annyi följelentést. Még vége sem volt a háborúnak, s már megkezdődött a tolokodás az új pozíciókért: a másik magyar kiszolgáltatása a jövőendő gazdáknak. Tisztelet a kivételeknek, de a magyar természet nem nagy ellenkezéssel, sőt sokszor igazán könnyű szívvel viselte, hogy legjobbjait kiemeljék a fészékből. Azt, ami történt, egyetlen kelet-európai nép sem kerülte el. De hogy így történt, annak a magyar sunyítás és irigység majdnem olyan mértén volt oka, mint a külföldi ügynökök szolgálalelkűsége.

Az elmúlt hét azért volt óriási élmény a számomra, mert ez a néhány nap mutatta meg, nemcsak nekem, de az egész világnak, hogy a magyarság erkölcsileg mekkorát emelkedett. Hiszen nem mondom: voltak jelek rá eddig is. Még a tömlőeszerű elzárttságban élő, elfeledtetett ember is érezte, hogy az ifjúságból más levegő csap felé, mint kortársai közül. De hogy a nemzet a gyöttrésben és megaláztatásban így összeforrt, hogy diákok, munkások, katonák minden előzetes szervezkedés nélkül közös elszántságukkal így megszerveződhettek, a vezér nélküli felkelésnek ez a csodálatos látványa meghaladta nem reményemet, de képzeletemet.

Sajnos azok közé az emberek közé tartozom, akik a természettől a veszélyt látó képzeletet kapták súlyos ajándékkul. A forradalom vidéken ért. A sok éven át tartó rettegés, az aránytalan munka, az erkölcsi nyomás börtön nélkül is összeroppantott: harmadéve beteg vagyok s az utolsó hét, egy izgalmas bemutató még rontott az állapotomon. A forradalom előtti nap azzal az elhatározással utaztam vidékre, hogy kiadatlan kézirataim rendezésének élek, s nem térek többé vissza a fővárosba. Egy napig tartott a nyugalom. A rettenetes aggodalom órái után csak egy éjszakát birkóztam az örömmel: azóta már csak a felelősség szorítását érzem.

Az utolsó ötven év magyar szellemi fejlődése világosan fölírta a célokat, melyek felé egy magyar forradalom esetén törekednünk kell. De az utóbbi évtized gazdái tudták, miért irtják a könyveinket. Ezt a magyar eszmévilágot kevesen ismerik, s most órájuk, a kevesekre vár, hogy a nagyszerű lökést, melyet a nemzet eltökéltsége adott, ne engedjék félresiklani.

Még csak annyit láttam, amennyit a rádió s a vidéki események látni engedtek, s már ott állt előttem a veszély: a közeli, hogy a nemzet szent felindulásában a bosszúvágy sugalmazóira hallgatva olvasmit talál elkövetni, amit nem lehet többé jóvátenni, s a kissé távolabbi, hogy mialatt a fegyvert fogott nép figyelme a szovjet csapatok kivonása felé fordul, az új pozíciók felé csörtető emberek, akik régi fényük visszatérését várják, megfelelő hadállást foglalnak el, s a forradalomból ellenforradalmat, 1956 magyar szabadságharcából holmi 1920-as kurzust csinálnak.

Kinek kell ezt megakadályozni, ha nem nekünk, akik látjuk, hogy mit lehet itt elveszíteni. Az alól, hogy szóljunk, felmentést csak a halál vagy még az sem adhat. Az első alkalmi autóval én is Pestre jöttem, s szobámba zárkózva ideültem, mint valami gépfegyver, az írógép mögé, hogy amíg bírom, kattoztassam. Gépem mellől arra a fiatal lányra gondolok, akinek a hírek szerint a Kálvin téri ház tetején valamennyi férfi társát kilőtték, s ő tovább jártatta a fegyvert, amíg csak fiatal feje is oldalt nem konyult. Nem tudom, pontosan így történt-e, de az én szívemben ez a lány most a múzsa. Ő írta a ház tetejéről: „Rajta, öreg hullajelölt! I la én odaadtam a szép ifjú életem, mi az neked, szegény emberi maradvány, a magadét megtenni.”

A lokális identitás és a tudománypedagógia konferenciája Orosházán

Általános iskoláinkban a címben jelzett fogalmak iránt sok az idegenkedés. Az előítéleteség ugyanúgy megtalálható ebben, mint a tapasztalatok hiánya, s ezek egy töről fakadó ellenérzéseket válthatnak ki.

Az *értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógiát* (ÉKP) valló iskolák Zsolnai József kutatásait követve maguk is kutatóiskolákká válnak. A Pannon (veszprémi) Egyetem pápai kutatóközpontjával együttműködve nemcsak a tudományos diákkörök korai megvalósításán fáradoznak, de szembenéznek a tudománypedagógia kihívásaival is. Zsolnai József az elit- és a tö-

megoktatás együttes megvalósítását ugyanúgy szorgalmazza követőiskoláiban, mint ahogy megteremtette a differenciált tanóraszervezés elméleti és gyakorlati alapjait saját kísérleti iskoláiban. Ma már a Nemzeti alaptanterv kikerülhetetlen pedagógiai elvei közé tartoznak az ő kutatási eredményei, gyakorlatban igazolt nézetei a differenciálás, a kommunikáció, a személyiségpedagógia és sok más kérdés megválaszolásáról.

Az ÉKP-s iskolák 11. országos tanácskozását tartották április 27-29. között Orosházán a József Attila Általános Iskola szervezésében. A közös pedagógiai alapon szerveződő iskolák hagyományossá vált találkozóin évente a házigazda vállalja, hogy megmutatja, hogyan lehetséges az elméleti alapon egyéni, sajátos, mégis közösen járható utakat kitaposni. Ezúttal *A lokális identitás pedagógiája tudománypedagógiai megközelítésben* problémakörből mutatták meg a jelenlévők eddigi eredményeiket. A főszerep a házigazdáké volt, akik több – mondhatni: koncentrikus – körben szélesítették a mezsgyét. A város tudományos kutatói plenáris ülésen igazolták, hogy van lokális tudat, belőle fakadó lokálpatriotizmus, s annak van számos – a nemzeti értékrendhez kötődő – helyi képviselője. A lokális érték soha nem változhat öncélúvá, provinciálissá, ezt tükrözték a tudományok kutatóinak a város határain messze túl tekintő összességei.

A szekcióüléseken már az iskolai munka, a bemutatott tevékenységek, folyamatok játszották a főszerepet. Hangsúlyt kapott valamennyi szekció elemzésében a helyi értékekhez kötődés-kötés pedagógiai törekvése: tevékenykedjen, kutasson, reprodukáljon és alkosson a diák, s lehetőleg minél korábban, minél fogékonyabban! Ehhez tapintattal háttérbe vonulva, de határozott értékrenddel és -tudattal irányítson a pedagógus! Értékelték mindezeket a kérdéseket és helyi válaszokat a művészetek, a helyi kulturális hagyományok, a gyermekirodalom, a környezetkultúra, a néprajz területén. Mi most annak a szekciónak mutatjuk be néhány fontos felismerését, további kutatásokra szánt gondolatát, amely a *helytörténet* tudománypedagógiáját, lokális identitást erősítő tevékenységét vizsgálta.

A helytörténet – ezt a nemzeti alaptanterv és a kerettantervek első évtizedében világosan láthatjuk – nem kapott tantárgyi rangot. Az ÉKP programja szerint haladó iskolák számára azonban nem kérdés, hogy vannak tantárgyakhoz köthető (interdiszciplináris) tevékenységek, kiscsoportos és egyéni foglalkozások, tanórán kívüli folyamatok, amelyek által a helytörténet nemcsak a szűk közösség ügye többé. A hely értékeit ugyanis beépíthetjük a nemzeti történetkutatás eredményeibe, mint ahogy azok is hatással vannak a helytörténet kutatásaira. Csak akkor nem lesz a „történettudomány mostohagyermeké” ez a tudományos princípium, ha olyan nemzedékek nőnek fel, amelyek számára mindezek evidens igazságok lesznek. Orosházán harmadikosok és hatodikosok egyaránt megküzdöttek ezzel a kihívással, amikor utcanévadóik történetét, illetve iskolájuk múltját kutatták. Gyerekek között különösen fontos kijelentés, hogy a tudománypedagógiát az érdeklődés tartja fenn. Ezért nem titkoltan emocionális megközelítésben vágtak bele a kutatásba, de tudományos terminológiák szerint fogalmazták meg, rendszerezték új ismereteket.

Az is elhangzott, hogy a zárt (comeniusi) pedagógiai rendszer paradigmáján túllépve a nyitott tudományművelést (paradigmaváltást) nem éli meg könnyen a rutin pedagógusa. Sok tudatosság, a szakszerűség által megkívánt következetesség és tudományos kutatói műveltség kell hozzá. Felvetődött a kérdés: lehet-e tudománypedagógiát művelni kutatói magatartás, kutatói praxis nélkül? (Lehet-e művészetet oktatni, ha az oktató nem művész? S folytatnánk a kérdéseket.)

Más iskolák gyakorlata a motivációt a diákkutatás tudományos eredményeinek objektivációjában, legfőképpen a publikációkban véli felismerni. Saját kiadványok ugyanúgy szolgálják ezeket a törekvéseket, mint a tudományos diákköri mozgalomba (TDK) való bekapcsolása minél fiatalabb generációknak. Az ÉKP-s iskolák ebben is előremutató kutatási tapasztalatokkal rendelkeznek. (Itt hangzott el a *Honismeret* folyóirat neve mint olyan publikációs lehetőség, amely – címében hirdetett fő profilja mellett – helyet ad úgy a helytörténet, mint a diákság publikációinak, s mert nincs a helytörténetnek saját folyóirata, ez tovább növeli, emeli a folyóirat tekintélyét.) Ezek a munkák pedig olyan kreativitáskutatási aspektusból válnak érdekessé, amelyek megvalósítása ugyancsak feltételezi a felkészült segítőt, a kutatásra nemcsak ösztönző, de azt helyes moderbe terelő szakembert. A helytörténet kutatása egyszerre képes ezért

megfelelni a konferencia két problémájának: a lokális identitás korszerű értelmezésének és a tudománypedagógia művelésének.

Értékmérője lehetett a munkának, hogy dr. Szabó Ferenc történész-muzeológus, nyugalmazott levéltár-igazgató, a város kiváló tudósa is részt vett a helytörténeti szekció egész napos vitájában. De az igazgatók szekciója is itt kezdte közös megfigyeléseit, és számos tapasztalat birtokában nekik szólt a szekcióvezető biztatása: támogassák és ösztönözzék ezt a tevékenységet intézményeikben.

Zsolnai József közelmúltban megjelent könyve, *A tudomány egésze* szellemében vontuk le a következtetést: a comeniusi rendszert szétfeszíti a tudománypedagógia. „A tudománypedagógia olyan akciókutatással kimunkált ismeretrendszer és szemléletmód, amely azt vallja, hogy a tudomány eredményeinek – illetve a tudomány művelése során született tudománytani eredményeknek – az iskolába történő emelésével a hagyományos osztály–tantárgy–tanóra rendszer radikális reformja bekövetkezhet. Másképp fogalmazva: esély van arra, hogy egy merőben új iskolakép alakuljon ki azzal, hogy az oktatás megújításához a filozófiának, a tudományoknak, a művészeteknek a látásmódját és praxisát az iskolai munka újjászervezésére és újragondolására következetesen felhasználjuk.”¹

A helytörténet (a hon- és népismeret, a drámapedagógia vagy bármely más „szokatlan” iskolai munka, tevékenység, folyamat is) előbb találja meg az utat ehhez az újragondoláshoz, talán éppen korábbi mellőzöttsége, kirekesztettsége következtében. Olyan lehetőségeket kínálunk vele tanárnak, diáknak, amely értékteremtő, alkotásra ösztönző, önmaga határait kitágító, a jól megélhető valóságot vizsgáló tudomány. Egy lehetősége az identitás tudományos rangra emelésének már a legfiatalabb generációk körében.

Kovács Lajos

A X. Ifjúsági Akadémia résztvevőinek egy csoportja (Alcsút, 2005.)

¹ Zsolnai József: *A tudomány egésze*. Bp. 2006.